

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**Доктора медичних наук, професора Андріюка Лук'яна Васильовича
на дисертаційну роботу Єрмолаєвої Алли В'ячеславівни
«ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖІНОК З АТЕРОСКЛЕРОТИЧНОЮ
ХРОНІЧНОЮ ІШЕМІЄЮ МОЗКУ»,**

подану в спеціалізовану вчену раду Д26.829.02 на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.03 – «Фізична реабілітація»

Подана до захисту дисертаційна робота є рукописом. Автором задекларовано оригінальність дослідження, самостійність та завершеність науковій праці.

I. Актуальність теми дисертації, її зв'язок з державними та галузевими програмами.

Судинна патологія головного мозку в теперішній час перетворилася у велику всесвітню медико-соціальну проблему у зв'язку із значною поширеністю, переважанням захворюваності серед пацієнтів працездатного віку, а також складністю патогенезу неврологічних проявів та високим відсотком тимчасової і стійкої непрацездатності. Якщо питанням етіології, патогенезу та лікування атеросклеротичної хронічної ішемії мозку присвячено безліч наукових робіт, то проблема реабілітації пацієнтів, особливо жінок працездатного віку у яких за статистичними даними найчастіше виявляється патологія даного профілю потребує вивчення та удосконалення. Адже повернення до самостійного обслуговування, відновлення працездатності залишається особистою справою людини, що зазнала впливу патогенного чинника, хоча має важливе соціально-економічне значення.

Виходячи з структури захворюваності та причин непрацездатності (в тому числі пов'язаною з інвалідністю), стає зрозумілим вибір об'єкта дослідження. Саме ця патологія є однією з найбільш частих причин ускладнень – розвитку гострих порушень мозкового кровообігу, що часто призводить до тривалої, стійкої втрати працездатності та серйозних обмежень функціональних можливостей пацієнта. На сьогодні нейрореабілітація є одним з недостатньо розвинутих напрямків фізичної та реабілітаційної медицини, хоча розповсюдженість патології, поліфункціональна недостатність, викликана цим захворюванням, інертність нейропластичних процесів та пов'язаних з ними функціональних зрушень, вимагають пошуку все нових та нових підходів до реабілітації з використанням всіх наявних та винайдених методів лікувального комплексу.

Висока питома вага даної патології в структурі захворюваності, медико-соціальні наслідки атеросклеротичної хронічної ішемії мозку потребують пошуку нових та вдосконалення існуючих методів терапевтичного впливу.

Визначена мета дослідження – науково обґрунтувати, розробити і визначити ефективність комплексної програми фізичної реабілітації жінок 45-59 років з атеросклеротичною хронічною ішемією мозку I та II стадій, шляхом застосування індивідуальної комплексної реабілітації, на основі клініко-функціонального обстеження, в першу чергу, даних гемодинаміки – саме і обґрунтовує актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Для досягнення мети були окреслені завдання дослідження, які включали вивчення клінічних особливостей, функціонального стану церебральної гемодинаміки, нейропсихологічних особливостей пацієнтів та якості їх життя та визначити місце фізичних методів відновлення у хворих жінок з атеросклеротичною хронічною ішемією мозку і оцінити ефективність комплексної програми фізичної реабілітації у пацієнтів даного профілю.

Дисертаційна робота виконана відповідно плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2010-2015 рр. Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і є її фрагментом за темою 4.3 «Реабілітація осіб з обмеженими фізичними спроможностями з урахуванням особливостей їх компенсаторно-приспосувальних реакцій на м'язову діяльність» (номер державної реєстрації 0111U001170).

II. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки, практичні рекомендації, наведені у дисертації Єрмолаєвої

А.В. є достатньо обґрунтованими і підтверджені отриманими результатами.

Результати дослідження досягнуті завдяки достатній кількості клінічного матеріалу, базуються на аналізі даних клінічного перебігу та лікування 100 хворих на атеросклеротичну хронічну ішемію мозку I (43% пацієток) та II (57%) стадій захворювання, які знаходилися на стаціонарному та амбулаторному лікуванні. Результати клініко-неврологічних, нейропсихологічних характеристик і лабораторних показників аналізувалися до початку лікування і через 28 днів після проведеної реабілітації.

Дисертаційна робота Єрмолаєвої А.В. виконана на високому науково-методичному рівні з використанням сучасних, адекватних меті клінічних, нейропсихологічних, інструментальних методів дослідження та якісній статистичній обробці отриманих даних.

Хворі обстежувалися за єдиною схемою, яка узагальнена в статистичній карті оцінки стану пацієток. Діагноз встановлювався на основі даних аналізу, клінічної картини, інструментальних та лабораторних методів дослідження. Окрім загальноприйнятих методів обстеження автор використовувала бальні шкали: Спілберга-Ханіна, Бека, MMSE, САН, також показники ліпідного спектру. Результати досліджень порівнювала з групою умовно здорових осіб, яка за віком була однотипною з основною групою.

Матеріал дисертаційної роботи поданий у вигляді 36 таблиць і 6 рисунків, дає можливість оцінити достовірність отриманих результатів.

Математична обробка даних здійснювалася за принципами та методами доказової медицини, із застосуванням методів класичної статистичної обробки та альтернативної і варіаційної статистики'. В оцінці результатів ефективності застосовувався метод експертних оцінок.

Таким чином, достатня кількість обстежених пацієнтів, доцільне використання сучасних методів дослідження, якісна статистична обробка даних та достатній науково-методичний рівень проведеного дослідження забезпечили логічні та науково-обґрунтовані висновки та рекомендації, що дозволяє вважати наукові положення даної дисертації достовірними та обґрунтованими.

III. Ступінь новизни, наукових положень, висновків та рекомендацій сформульованих у дисертації.

У дисертаційній роботі автором представлено теоретичне узагальнення та нове розв'язання актуальної наукової задачі – покращення діагностики на основі комплексного аналізу особливостей клінічної картини, результатів тестування шкалами, вивчення ліпідного обміну та підвищення ефективності фізичної реабілітації шляхом послідовного застосування мультидисциплінарного підходу, алгоритму відновних засобів розробленої програми при атеросклеротичній хронічній ішемії мозку в жінок. Це дозволило уточнити патогенетичні механізми і зв'язки між різними клініко-параклінічними характеристиками хворих, удосконалити діагностичні підходи та обґрунтувати застосування сучасних засобів фізичної реабілітації при зазначеній нозологічній формі.

Автором вперше розроблена комплексна програма фізичної реабілітації жінок середнього віку з атеросклеротичною хронічною ішемією мозку, яка включає диференційоване використання лікувальної гімнастики з елементами фітнес-технологій, модифіковані методики масажу та аутогенного тренування, фізіотерапію і спеціальну освітньо-інформаційну програму, спрямовану на обізнаність хворих, щодо факторів ризику даного захворювання та вторинної профілактики ускладнень.

Достовірність отриманих результатів базується на достатній кількості досліджених випадків – 100 пацієток з хронічною ішемією мозку атеросклеротичного генезу, чітко визначеними критеріями включення та виключення, розподілом пацієток на основну та контрольну групу. Щодо методів дослідження, то автором використовувався комплекс клінічних, параклінічних патопсихологічних та лабораторних методів, які в сукупності дозволяють максимально об'єктивізувати результати дослідження. Висновки відповідають на поставлені завдання, ґрунтуються на результатах дослідження та є цілком обґрунтованими. Їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані в результаті виконаного

цілісного комплексу лікувально-діагностичних заходів. Практичні рекомендації можуть бути використані в практиці лікування профілактичних закладів, що дозволить підвищити ефективність реабілітації пацієнтів визначеної категорії.

IV. Повнота викладення наукових положень дисертації в опублікованих працях.

За матеріалом дисертаційної роботи опубліковано 12 наукових праць, з яких 5 – у фахових виданнях рекомендованих ДАК України, 4 роботи апробаційного характеру, 3 публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації. Результати роботи доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях та з'їздах фахівців.

Результати дослідження впроваджені у процес фізичної реабілітації хворих в комунальній установі «6 міська клінічна лікарня» м. Запоріжжя; комунальному закладі «Дніпропетровський центр первинної медико-санітарної допомоги №5» м Дніпро; та в навчальний процес профільних кафедр Запорізького національного технічного університету та Дніпровського інституту фізичної культури і спорту. Впровадження підтверджено відповідними актами. Публікації та автореферат в повній мірі відображає зміст дисертаційної роботи. Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладу основних наукових положень її дисертаційного дослідження у науковій літературі. Кількість публікацій є достатньою для висвітлення результатів дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту відповідно до вимог.

V. Важливість результатів дослідження для науки і практики, шляхи їх використання.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у поглибленні уявлення про патофізіологічні механізми відновлення функцій організму на фоні ураження нервової системи у жінок з атеросклеротичною хронічною ішемією мозку. Показано диференційоване використання лікувальної гімнастики з елементами адаптованих фітнес-технологій, модифікованих методик масажу та автогенного тренування для активації репаративних, реституційний та компенсаторних саногенетичних механізмів. Розуміння даних процесів сприяє оптимізації лікувальних заходів. Практичне значення отриманих результатів полягає у створенні сучасної комплексної реабілітаційної програми з використанням елементів йоги та пілатесу для жінок хворих на хронічну ішемію мозку атеросклеротичного генезу, що дає можливість оптимізувати відновний процес, скоротити терміни лікування. Використання визначених дисертантом набору бальних шкал та додаткове дослідження церебральної гемодинаміки, ліпідного спектру крові дає можливість кількісно оцінити стан пацієнток на початку лікування та ефективність запропонованої реабілітаційної програми.

Автором розроблена картка тематичного хворого, яка дозволяє обґрунтовано і адекватно здійснювати вибір засобів комплексної фізичної реабілітації при даній нозологічній формі.

VI. Характеристика дисертаційної роботи.

Структура дисертації відповідає основним вимогам ДАК України. Робота побудована за загальноприйнятим типом і складається з переліку умовних позначень, вступу, огляду літератури, 5 розділів власних досліджень, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з яких 168 – основного тексту. Робота містить 36 таблиць та 6 рисунків. Бібліографія містить 266 джерел наукової та спеціальної літератури.

У вступі повно і чітко доведено актуальність обраної теми – фізичної реабілітації жінок з хронічною ішемією мозку атеросклеротичного генезу, логічно окреслена межа між вивченими і ще не висвітленими питаннями у науковій літературі, чітко сформульовані мета та завдання дослідження, вірно визначені об'єкт та предмет дослідження, відповідно до мети правильно обрано методи, викладено наукову новизну. У вступі висвітлено теоретичне та практичне значення отриманих результатів, їх впровадження в лікувальний процес, визначено особистий внесок здобувача, подано список міжнародних конференцій, конгресів, на яких доповідалися і обговорювалися результати дисертаційної роботи.

У I розділі «Сучасні уявлення про атеросклеротичну хронічну ішемію мозку та напрями фізичної реабілітації хворих з даною патологією», який викладений на 28 сторінках, міститься

аналіз літератури за даною тематикою. Автором висвітлюються дані дослідників стосовно патогенетичних механізмів розвитку, перебігу та клініко-параклінічної діагностики хронічної ішемії мозку атеросклеротичного генезу, основні механізми відновлення втрачених функцій при судинних ураженнях головного мозку, сучасні напрямки реабілітаційних заходів у жінок у реабілітаційному періоді захворювання та використання фізичних методів у відновленні втрачених функцій організму.

Автор підкреслює, що літературні дані вказують на формування патологічних станів у когнітивній та емоційній сфері хворих та атеросклеротичну хронічну ішемію мозку, їх патогенетичний зв'язок з руховою активністю пацієнток, що свідчить про необхідність розробки алгоритму застосування засобів фізичної реабілітації.

Здобувачем проаналізовано дані досліджень попередніх дослідників, як іноземних, так і вітчизняних, з даного наукового питання, що дозволило їй досягти повноцінного наукового та концептуального рівня. Стан обраної наукової проблеми, глибоко проаналізований дисертантом за рахунок опрацювання великої кількості вітчизняних та іноземних джерел літератури.

Автор відмічає, що досліджень, які спрямовані на розробку реабілітаційних програм при хронічній цереброваскулярній патології недостатньо, висвітлення цих питань вкрай фрагментарне і тому використання комплексної реабілітації з застосуванням фізичних засобів є перспективним напрямком удосконалення стратегії реабілітації таких пацієнтів.

Даний розділ написаний здобувачем грамотно, підкреслює широку обізнаність з предметом дисертації та ерудицію автора.

У розділі II «Методи та організація дослідження» обґрунтовано і описано відповідно до мети і завдань такі методи: теоретичний аналіз та узагальнення наукової літератури (для визначення сучасних уявлень про чинники та механізми розвитку атеросклеротичної хронічної ішемії мозку); аналіз даних історії хвороб та амбулаторних карток; соціологічні і функціональні методи дослідження та методи математичної статистики.

Загальна кількість обстежених пацієнток – 100, з них 43% першої стадії (компенсованої) і 57% другої стадії захворювання (субкомпенсованої). Усі хворі були розподілені на 2 групи: основну (58 жінок) та контрольну (42 жінки). У контрольній групі була однакова кількість жінок з I та II стадіями хвороб. В основній переважала кількість жінок з субкомпенсованою стадією (36 жінок – 62,1%).

Робота виконувалася згідно плану, який був поділений на 4 етапи (2010-2016 рр.). Достовірність отриманих результатів роботи, висновків підтверджена за допомогою адекватних і численних методів статистичного аналізу. Завдяки застосуванню обраних здобувачем методик, робота відрізняється сучасним і високим науковим рівнем.

У розділі III «Характеристика функціонального стану жінок з хронічною ішемією мозку атеросклеротичного генезу» доступно, зрозуміло та послідовно наведено суб'єктивні ознаки (скарги, дані тестування) та об'єктивні (інструментальні, апаратні та лабораторні) дані щодо стану хворих, що в сукупності дозволяє не лише оцінити інтегративні показники фізичного та психоемоційного стану суб'єктів дослідження, але й визначити основні патофізіологічні ланки процесу з метою призначення належного лікувально-реабілітаційного комплексу. Автором задекларовано, що результати дослідження в повній мірі відображені у 4 друкованих роботах.

У розділі IV «Комплексна програма фізичної реабілітації жінок, хворих на хронічну ішемію мозку атеросклеротичного генезу» представлено наукове обґрунтування та зміст комплексної програми фізичної реабілітації жінок з даною патологією і алгоритм її використання.

Розділ написаний грамотно, системно та являє собою фактично маршрутний лист фізичної реабілітації пацієнток з врахуванням основних функціональних порушень. Цей розділ заслуговує на публікацію окремих клінічних настанов чи стандартного протоколу надання фізичних реабілітаційних послуг.

При розробці комплексної програми фізичної реабілітації автором були враховані такі важливі принципи, як ранній початок, безперервність, комплексність та індивідуальність.

Дисертант запропонувала програму, яка використовує комплексний підхід з включенням

ідеомоторних вправ, окорухової гімнастики, спеціальних вправ для попередження запаморочення, фізіотерапевтичних процедур, елементів гімнастики йоги та пілатес і спеціальної освітньо-інформаційної програми, що знайомить пацієнок з факторами ризику розвитку і прогресування захворювання, методами самоконтролю стану організму, режиму рухової активності. Програма розроблена для стаціонарного та амбулаторно-поліклінічного етапів, що має важливе економічне значення.

У V розділі «Ефективність комплексної програми фізичної реабілітації при атеросклеротичній хронічній ішемії мозку у жінок» представлено оцінку запропонованих комплексів реабілітаційних заходів. Фактично розділ і є відображенням того самостійного повноцінного завершеного наукового дослідження, яке дозволяє автору довести ефективність обраного підходу до реабілітації пацієнок з атеросклеротичною хронічною ішемією мозку. Дисертантом представлені результати дослідження, отримані після застосування комплексної програми фізичної реабілітації жінок з даною патологією, їх порівняння з загальноприйнятою програмою відновної терапії в контрольній групі. Запропонована автором програма сприяє зниженню кількості скарг, частоти вираженості супутніх хвороб, зменшенню проявів вегетативних порушень та покращенню загального самопочуття у жінок в основних групах при I та II стадіях. Оцінка рівня гемодинамічних показників, дає можливість раціонально скоригувати комплекс реабілітаційних заходів, враховуючи індивідуальні особливості, стадію перебігу хвороби та супутні захворювання.

Отримані пошукачем дані свідчать, що застосування у відновному лікуванні мультидисциплінарного підходу (з використанням сучасних фітнес-технологій, аутогенного тренування, лікувальної гімнастики та масажу), має перевагу та значущість, спостерігаються кращі результати у функціонуванні організму. Всі результати, їх динаміка та порівняння з контрольною групою добре висвітлено в даному розділі використовуючи таблиці. Його основні положення знайшли своє відображення в 2 друкованих роботах.

У розділі VI «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» представлена повнота вирішення поставлених завдань. У процесі власних досліджень автором отримані 3 групи результатів, які підтверджують дані інших вчених, розкривають і доповнюють теоретичні положення та формують абсолютно нові підходи. Ця заключна частина засвідчує високий практичний та теоретичний рівень дисертації, демонструє наукову кваліфікацію здобувача. Дисертант аналізує отримані результати власного дослідження, розставляє логічні акценти на його найвагоміших аспектах, наводить принципові фрагменти аналізу і співставляє результати своєї роботи з даними вітчизняних та іноземних дослідників з цього питання. Цей розділ є фактично стислим викладенням основних результатів досліджень з власною оцінкою та міркуваннями щодо їх значення.

Висновки дисертаційної роботи переконливо обґрунтовані, викладені коректно, цілком відповідають поставленим завданням та меті, логічно витікають з аналізу отриманих результатів, підтверджують наукову новизну результатів дисертаційного дослідження.

Практичні рекомендації являють собою «дорожню карту» реабілітації пацієнок з атеросклеротичною хронічною ішемією мозку і можуть бути впроваджені в широкому загалі лікувально-реабілітаційних установ.

Список використаної здобувачем літератури відповідає вимогам, що викладені в документах ДАК України.

Автореферат оформлено у відповідності до вимог п.13 Порядку присудження наукових ступенів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2013 року №567, його зміст повністю відображає структуру та зміст дисертації. Принципових зауважень до дисертаційної роботи не виникало. Клінічний матеріал проаналізовано адекватно, викладено цілісно, оформлено акуратно. Таким чином мета дисертаційної роботи Єрмолаєвої Алли Вячеславівни досягнута, завдання виконані повністю.

Для наукової дискусії вважаю за доцільне винести декілька запитань:

1. Чи дослідження було проведено із забезпеченням прав та свобод пацієнтів, що передбачені Гельсінською декларацією (Declaration of Helsinki) Міжнародної

- конференції з гармонізації (ICH) та дотримання стандартів належної клінічної практики (GCP)?
2. Чи впливали супутні захворювання на проведення реабілітаційної програми і чи спостерігалися побічні ефекти при використанні даної терапії?
  3. Яким повинен бути мінімальний обсяг обстежень пацієнток в реабілітаційному закладі для ефективного відслідковування динаміки саногенезу?

Висновок

Дисертаційна робота Єрмолаєвої Алли Вячеславівни «Фізична реабілітація жінок з атеросклеротичною хронічною ішемією мозку», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю. 24.00.03. – фізична реабілітація, є самостійною, завершеною, оригінальною науково-кваліфікованою роботою, в якій вирішено актуальне завдання сучасної фізичної реабілітації – пошуку та впровадження нових системних підходів до комплексної реабілітації пацієнток з хронічною ішемією мозку атеросклеротичного генезу. Дисертація Єрмолаєвої А.В. за актуальністю теми, обсягом проведеного дослідження, науковою новизною, теоретичною та практичною значимістю, вірогідністю отриманих результатів відповідає пунктам 9,11,12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року №567 зі змінами, а її автор як науковець заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.03. – фізична реабілітація.

Офіційний опонент

доктор медичних наук, професор
завідувач кафедри реабілітації та
нетрадиційної медицини Львівського
національного медичного університету
імені Данила Галицького

Андріюк Лук'ян В.

*Відгук отримано
07 червня 2017р.
М.С.М.*

Підпис *проф. Андріюка Л. В.*
ЗА СВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
Львівського національного
медичного університету
імені Данила Галицького
